

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

معاونت پژوهش و فن آوری

به نام خدا

منشور اخلاق پژوهش

با یاری از خداوند سبحان و اعتقاد به این که عالم محضر خداست و همواره ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظر به اهمیت جایگاه دانشگاه در اعتلای فرهنگ و تمدن بشری، ما دانشجویان و اعضای هیئت علمی واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی متعهد می گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تخطی نکنیم:

۱- اصل حقیقت جویی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان سازی حقیقت.
۲- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهیدگان (انسن، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.

۳- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه همکاران پژوهش.

۴- اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.
۵- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از هرگونه جانب داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.

۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان ها و کشور و کلیه افراد و نهادهای مرتبط با تحقیق.

۷- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم ها و حرمت ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب تقد و خودداری از هرگونه حرمت شکنی.

۸- اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و اشاعه نتایج تحقیقات و انتقال آن به همکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.

۹- اصل برائت: التزام به برائت جویی از هرگونه رفتار غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به شائبه های غیر علمی می آلاینند.

معاونت پژوهش و فن آوری

به نام خدا

تعهد اصالت رساله یا پایان نامه تحصیلی

اینجانب اکبر ساریخانی خرمی به شماره دانشجویی ۹۵۰۲۹۳۱۶۷ دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد در رشته حقوق گرایش خصوصی که در تاریخ ..... از پایان نامه خود تحت عنوان « مساله حقوق زنان و تبعیض و چالشهای پیش رو، مطالعه موردی (ارث، دیه، شهادت و قضاوت) » با کسب نمره کل به حروف ..... و به عدد ..... دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

- ۱) این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آنرا در فهرست مربوطه ذکر و درج کرده ام.
- ۲) این پایان نامه قبلاً برای هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
- ۳) چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و .... از پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.
- ۴) چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می پذیرم و دانشگاه آزاد اسلامی واحد صفاشهر مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

اکبر ساریخانی خرمی

تاریخ و امضاء

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد صفاشهر

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M. A)

در رشته حقوق گرایش خصوصی

عنوان:

مساله حقوق زنان و تبعیض و چالشهای پیش رو، مطالعه موردی

(ارث، دیه، شهادت و قضاوت)

استاد راهنما:

دکتر محمد شمعی

نگارش:

اکبر ساریخانی خرمی

شهریور ماه ۱۳۹۸

باسمه تعالی

صورتجلسه دفاع

با تاییدات خداوند متعال جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد اکبر ساریخانی خرمی شماره دانشجویی ۹۵۰۲۹۳۱۶۷ در رشته: حقوق گرایش: حقوق خصوص تحت عنوان: «مساله حقوق زنان و تبعیض و چالشهای پیش رو، مطالعه موردی (ارث، دیه، شهادت و قضاوت)»

با حضور استاد راهنما و هیات داوران در دانشگاه آزاد اسلامی واحد صفاشهر در تاریخ ..... تشکیل گردید و در این جلسه، پایان نامه با موفقیت مورد دفاع قرار گرفت.

نامبرده نمره ..... (از ۱۸ نمره) با امتیاز بسیار خوب دریافت نمود.

همچنین نامبرده در تاریخ ..... با ارائه مدارک مستند ..... نمره بابت ارائه مقاله دریافت

نموده و نمره نهایی پایان نامه ایشان به ..... با امتیاز ..... تغییر یافت.

استاد راهنما:

دکتر محمد شمعی

استاد مشاور / استاد داور داخلی:

.....

استاد داور / استاد داور خارجی:

.....

نماینده تحصیلات تکمیلی:

.....

رضا خرمینیا

معاون پژوهش و فن آوری دانشگاه آزاد اسلامی واحد صفاشهر

تقدیر و تشکر:

گاهی واژه ها حقیر می شوند آنگاه که می خواهی سپاس از لطف بی دریغ بزرگانی را به

رشته تحریر در آوری که صبورانه گامهای خسته ات را توان بخشیدند.

با تشکر از اساتیدی که در طول دوره تحصیلی از رهنمود هایشان بهره گرفتم.

تقدیم به :

پدرم که نگاه پر رمز و رازش جلوه گر دنیایی از مردانگی است سکوتش دنیایی از فریاد است
و تلاشی که توان سخن گفتن را از من بازمی ستاند و به مادرم که گنجینه پر بار صداقت ، بزرگواری
و عشق است.

۱	چکیده.....	۱
۲	فصل اول) مروری بر ادبیات تحقیق و پیشینه تحقیق.....	۲
۳	۱) مقدمه.....	۳
۴	۲) بیان مسئله.....	۴
۵	۳) اهداف تحقیق.....	۵
۶	۴) سوابق مربوط.....	۶
۹	۵) سوالات تحقیق.....	۹
۹	۶) فرضیات تحقیق.....	۹
۱۰	۷) روش تحقیق.....	۱۰
۱۰	۸) سازماندهی تحقیق.....	۱۰
۱۰	۹) جنبه نوآوری و جدید بودن پژوهش.....	۱۰
۱۱	فصل دوم) مطالعه موردی شهادت.....	۱۱
۱۲	۱) مقدمه.....	۱۲
۱۲	۲) شهادت.....	۱۲
۱۲	۱-۲) شهادت در لغت و اصطلاح.....	۱۲
۱۲	۱-۱-۲) شهادت در لغت.....	۱۲
۱۳	۲-۱-۲) شهادت در اصطلاح.....	۱۳
۱۳	۲-۲) ماهیت شهادت.....	۱۳
۱۴	۲-۳) صور شهادت زنان.....	۱۴
۱۵	۱-۲-۳) مواردی که شهادت زنان اصلاً پذیرفته نیست.....	۱۵
۱۵	۲-۲-۳) مواردی که شهادت زنان به انضمام شهادت مردان پذیرفته است.....	۱۵
۱۶	۳-۲-۳) مواردی که شهادت زنان بدون نیاز به انضمام با شهادت مردان پذیرفته است.....	۱۶
۱۶	۲-۴) شهادت زن و نسیان.....	۱۶
۱۸	۲-۵) شهادت زن در قوانین موضوعه.....	۱۸
۱۸	۱-۲-۵) شهادت زن در قانون مدنی.....	۱۸
۲۱	۲-۲-۵) شهادت زن در قانون مجازات.....	۲۱
۲۲	۳-۲-۵) شهادت زن در کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان.....	۲۲

۲۳	۲-۶) ارزش اثباتی شهادت زنان در فقه مذاهب اسلامی.....
۲۳	۱-۲-۶) فقه امامیه.....
۲۵	۲-۲-۶) فقه اهل سنت.....
۲۶	۲-۷) حکمت نابرابری شهادت زن و مرد.....
۳۴	فصل سوم) مطالعه موردی قضاوت .....
۳۵	۱) مقدمه.....
۳۵	۲) قضاوت در لغت و اصطلاح.....
۳۵	۱-۱-۲) قضاوت در لغت.....
۳۶	۲-۱-۲) قضاوت در اصطلاح.....
۳۶	۲-۳) سیر تاریخی قضاوت زنان در ایران.....
۳۶	۱-۲-۳) مقررات قبل از انقلاب اسلامی ۱۳۵۷.....
۳۷	۲-۲-۳) مقررات بعد از انقلاب اسلامی.....
۴۰	۳-۳) دیدگاه‌های کلی در مورد جواز قضاوت زنان در فقه.....
۴۰	۱-۳-۳) دلایل مخالفین.....
۴۱	۲-۳-۳) دلایل موافقین.....
۴۲	۳-۳) ادله و رویه عملی ناظر بر جواز قضاوت زنان.....
۴۲	۱-۳-۳) ادله ناظر بر جواز قضاوت زنان.....
۴۳	۲-۳-۳) اصالة الجواز.....
۴۳	۵-۳) رویه عملی ناظر بر جواز قضاوت زنان در حقوق ایران.....
۴۶	۳-۳) فواید پذیرش قضاوت زنان در نظام حقوقی کنونی.....
۴۶	۱-۳-۳) استفاده حداکثری از قابلیت های علمی و عملی جامعه زنان.....
۴۷	۲-۳-۳) تاثیر مثبت قضاوت زنان در ماهیت آراء صادره.....
۴۸	۳-۳) وجود موانع برای قضاوت زنان.....
۴۸	۱-۳-۳) مستلزم حرام بودن.....
۴۹	۲-۳-۳) نهی از قضاوت زن.....
۴۹	۳-۳-۳) سیره پیامبر (ص) و امیر المومنین (ع).....
۵۰	۴-۳-۳) مذاق شریعت.....
۵۱	۵-۳-۳) اجماع.....
۵۱	۸-۳) قلمرو قضاوت زن.....

۵۱	۳-۸-۱) زن و قاضی تحکیم .....
۵۴	۳-۸-۲) زن و مشاغل قضایی غیر از قضات .....
۵۴	۳-۸-۳) زن و توکیل در قضات .....
۵۵	۳-۹) قضاوت زنان در منظر فقه شیعه .....
۵۶	۳-۹-۱) دلایل نقلی .....
۵۸	۳-۹-۲) روایات .....
۵۹	۳-۹-۳) دلایل عقلی .....
۶۰	۳-۹-۴) سیره .....
۶۱	فصل چهارم) مطالعه موردی ارث و دیه .....
۶۲	۱) مقدمه .....
۶۲	۲) ارث .....
۶۲	۲-۱) ارث در لغت و اصطلاح .....
۶۲	۲-۱-۱) ارث در لغت .....
۶۳	۲-۱-۲) ارث در اصطلاح .....
۶۳	۲-۲) تاریخچه ارث زن .....
۶۴	۲-۳) میراث زن .....
۶۴	۲-۳-۱) ارث زن به عنوان همسر .....
۶۵	۲-۳-۲) ارث زن به عنوان فرزند .....
۶۵	۲-۳-۳) ارث زن به عنوان مادر .....
۶۶	۲-۳-۴) ارث زن به عنوان خواهر .....
۶۷	۲-۴) مقایسه ارث زن و مرد در حقوق اسلام و ایران .....
۷۷	۲-۵) مقایسه ارث زن و مرد در ادیان الهی .....
۷۷	۲-۵-۱) دین یهود .....
۷۸	۲-۵-۲) دین زرتشت .....
۸۰	۲-۵-۳) دین مسیحیت .....
۸۱	۲-۶) مبانی عقلی تحلیلی ارث زن و مرد .....
۸۱	۲-۶-۱) حاکمیت تدبیر تعقل بر تدبیر احساس .....
۸۴	۲-۶-۲) جنبه حمایتی .....
۸۴	۲-۶-۳) تناسب بین مسئولیت .....

۸۵	۲-۷) مبانی فقهی تفاوت حق مالی زن و مرد
۸۵	۱-۲-۷) مواردی که زن بیشتر از مرد ارث می برد
۸۶	۲-۲-۷) موارد تساوی سهم الارث مرد با زن
۸۶	۳-۲-۷) مواردی که مرد زیادتز از زن سهم الارث می برد
۹۰	۳) دیه
۹۰	۱-۳) دیه در لغت و اصطلاح
۹۰	۱-۱-۳) دیه در لغت
۹۰	۲-۱-۳) دیه در اصطلاح
۹۱	۲-۳) پیشینه تاریخی دیه
۹۱	۳-۳) ماهیت دیه
۹۲	۱-۳-۳) مجازات
۹۲	۲-۳-۳) جبران خسارت
۹۳	۳-۳-۳) دیه ماهیتی دوگانه است
۹۴	۴-۳) مقدار دیه در مورد زن و مرد
۹۵	۵-۳) واکاوی ادله شرعی مربوط به زن و مرد
۹۶	۱-۵-۳) روایات
۹۸	۲-۵-۳) اجماع
۹۹	۳-۵-۳) وجوه عقلی
۱۰۲	۶-۳) توجیه تفاوت دیه زن و مرد
۱۰۳	۱-۶-۳) پایین تر بودن ارزش زن نسبت به مرد
۱۰۴	۲-۶-۳) پایین تر بودن نقش زن در تولید و وضعیت اقتصادی
۱۰۶	۷-۳) انتقاد به اختلاف دیه زن و مرد
۱۰۷	۸-۳) دیه زن در حقوق موضوعه
۱۰۹	نتیجه گیری
۱۱۰	پیشنهادات
۱۱۱	منابع و ماخذ

چکیده

اسلام در حقیقت دینی است که از طرف خدای متعال آمده که آفریننده انسانهاست و آفریدگار انسان، به خیر و صلاح وی، خواسته هایش و آنچه موجب خوشبختی او در زندگی است، از دیگران آگاه تر است. اسلام قبل از مرد یا زن، به انسان توجه کرده و در این زمینه تفاوتی قائل نشده و نظام حقوقی خود را با این نگرش تنظیم کرده است؛ لذا در اغلب حقوق و وظایف، مرد و زن یکسانند. ولی در برخی موارد که بین حقوق زن و مرد تفاوت وجود دارد دلیلش این است که بین زن و مرد تفاوت‌های جسمی و روحی وجود دارد که لازمه‌ی نقش و وظیفه هر یک در جهان خلقت است و لازمه‌ی برقراری عدالت بین زن و مرد، این است که حقوق دو طرف، متفاوت و براساس توانایی و وظایف و تکالیف آنان باشد. قانون مدنی در زمینه حقوق خانواده، کوشیده است از فقه امامیه پیروی کند، فقهی که نه تنها حقوق و قانون خشک نیست بلکه آمیزه‌ای از حقوق و اخلاق است و به لحاظ تمام وضعیت‌های روحی و جسمی اعضای خانواده وضع شده است. تفاوت‌های که در برخی احکام اسلام، بین زن و مرد وجود دارد، شائبه تبعیض و نابرابری را در ذهن برخی، به وجود آورده است. این تفاوت در حقوق به دلیل تفاوت در خلقت، وظایف و نقش‌های آنهاست؛ بدون اینکه تبعیضی در کار باشد. عدالت در حقوق زن و مرد را باید با در نظر گرفتن مجموعه‌ی حقوق هر کدام بررسی نمود تا روشن شود که دین مبین اسلام در وضع حقوق و تکالیف یکی را بر دیگری برتری نداده است. ارث، دیه، شهادت و قضاوت از بحث‌های چالش برانگیز حقوق زن و مرد در اسلام است.

کلید واژه‌ها: حقوق زنان، تبعیض، ارث، دیه، شهادت، قضاوت.

فصل اول: مروری بر ادبیات تحقیق و پیشینه تحقیق

در زمان کنونی، یکی از مسائل چالش برانگیز و مورد توجه جامعه اعم از داخل و خارج مساله تساوی یا عدم تساوی حقوق زنان در اسلام است. طرح موضوع و اهمیت آن سخن گفتن از حقوق انسان در قالب جدید و مدون را می توان آبرومندانه ترین ویژگی دوران معاصر نام نهاد. دانشوران حقوق و سیاست، صاحبان قدرت و معلمان اخلاق و فضیلت همگی با مبانی و انگیزه های متفاوت، در باب چرایی و چگونگی حقوق انسان ها سخن می گویند. در میان انبوه گفت و شنودهایی که از این محافل به گوش می رسد، برخی گفتمانها، پروتق تر و حیاتی تر می نماید. از آن جمله می توان به حلقه گفتگو از حقوق سیاسی انسان و حوزه گفت و شنود از حقوق زن اشاره کرد. رفع تبعیض های حقوقی ناشی از جنسیت، در ابعاد مختلف زندگی حقوقی بشر، با تاکید بر حقوق زن، محور اصلی همه معاهدات و اعلامیه های بین المللی و منطقه ای مربوط به حقوق زنان را تشکیل می دهد. حقوق مدنی زن به دلیل گستره عام و فراگیر آن جایگاه ویژه ای در این مجموعه دارد؛ به دلیل نقش بنیادین اقتصاد، در زندگی خانوادگی و اجتماعی انسان، دفاع از حقوق مالی زنان و از جمله چهره آنان از ارث، اشخاص و حلقه های دفاع از حقوق زنان را سخت به خود مشغول داشته است.

امروزه یکی از مسائل مهم جامعه بین المللی، مساله حفظ حقوق زنان و مراعات تساوی حقوق زن و مرد و عدم تبعیض براساس جنسیت است. اعلامیه جهانی حقوق بشر در ماده یک با این عنوان که: تمام افراد بشر آزاد به دنیا می آیند و از لحاظ حیثیت و حقوق باهم برابرند ... در واقع تساوی زن و مرد را در برخورداری از حیثیت انسانی و حقوقی به رسمیت شناخته است. پایان نامه پیش رو شامل چهار فصل می باشد. در فصل اول اهداف تحقیق، فرضیه ها و پرسش های اصلی و فرعی و همچنین پیشینه تحقیق را بیان می کنیم. و در فصل دوم مطالعه موردی شهادت و در فصل سوم مطالعه موردی قضاوت را بیان خواهیم نمود و در فصل چهارم مطالعه موردی ارث و دیه را ذکر خواهیم کرد.

۲ بیان مسئله

امروزه یکی از مسایل مهم و مورد توجه جامعه بین المللی، مساله حفظ و رعایت حقوق زنان و مراعات تساوی حقوق زن و مرد و عدم تبعیض براساس جنسیت است. این احساس، مخصوصا در بین بسیاری از زنها وجود دارد که در طول تاریخ، به زنان که بخش مهمی از جامعه انسانی را تشکیل می دهند ستم روا رفته، حقوق و شان انسانی آنها رعایت نشده و طبق عادات و رسوم و اعتقادات و قوانین و مقررات در مورد آنان تبعیض ناروا اعمال شده است و حتی در دوران کنونی نیز با همه پیشرفتهایی که نصیب زنان شده و تحولاتی که ایجاد شده باز هم در بسیاری از موارد، مورد ظلم و ستم و تجاوز و تبعیض قرار می گیرند. تلاش طرفداران تثبیت تساوی حقوق زن و مرد این است که این فرهنگ در ابعاد کامل و وسیع در جامعه بشری جا بیفتد که زن همانند مرد از ظرفیت ها و توانایی ها و درک و شعور یکسان برخوردار است. عدالت مهم ترین آرمان و آرزوی بشر از آغاز خلقت تا کنون بوده است. عدالت عرصه های گوناگونی دارد؛ اما در این میان عدالت در حقوق متقابل زن و مرد به عنوان دو رکن عالم هستی جایگاهی بس ویژه دارد. در حالی که امروزه در سطح بین المللی تلاش گسترده ای برای برقراری تساوی حقوق بین زن و مرد در همه زمینه ها صورت می گیرد و در اسناد بین المللی حقوق بشری به ویژه کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان بر لغو یا اصلاح قوانینی که مقررات تبعیض آمیز علیه زنان دارند تاکید شده است، در قانون مجازات اسلامی ایران که پس از استقرار نظام جمهوری اسلامی ایران تدوین و تصویب گردیده و در حال اجرا می باشد مقررات متفاوتی نسبت به زن و مرد وجود دارد که هر چند برخی از آنها نسبت به زن جنبه حمایتی دارد ولی برخی هم به ظاهر تبعیض آمیز به نظر می رسد و جا دارد که مورد بحث و تجزیه و تحلیل و نقادی قرار گیرد. البته برخی با توجه به تفاوت های طبیعی موجود بین زن و مرد «تساوی در حقوق» را نادرست دانسته و نوع دیگری حقوق را به نام حقوق طبیعی مورد توجه قرار می دهد و آن را در تمام احکام و قوانین مربوط به زن و مرد جاری می سازند.^۱

اسلام احکام ارث را براساس مرد یا زن بودن وضع نکرده است؛ بلکه براساس مسئولیت مالی و موقعیتی که آن دو در خانواده دارند قرار داده است. کمتر بودن سهم الارث زن در برخی موارد،

^۱ - بایبوردی. سهیلا. (۱۳۸۵). تفاوت زن و مرد در دیه. مجله برهان و عرفان. شماره هفتم. ص ۱۰.

^۲ - زمانی دارانی، فاطمه، قریه ملکی، خاطره، ستاره سهیلی، محبوبه. (۱۳۹۶). تفاوت های مهم حقوقی زن و مرد. همایش ملی پژوهشهای مدیریت و علوم انسانی. تهران. ص ۳.

دلیل بر این نیست که اسلام، ارزش و شخصیت زن را نادیده گرفته است؛ بلکه صرفاً به سبب عوامل اقتصادی و اجتماعی است. در بعضی روایات تصریح شده به اینکه دیه زن نصف دیه مرد است. نصف بودن دیه زن نسبت به مرد بدین گونه توجیه شده که مرد نقش بیشتر و موثرتری در زندگی اقتصادی دارد بنابراین دیه او باید بیشتر باشد. زن بر مبنای حقوق اسلامی در کثیری از دعاوی و اختلافات حقوقی و کیفری می تواند به نفع یا زیان کسی - چه مرد باشد و چه زن - شهادت بدهد. با این همه در آرای فقهای مسلمانی، گسترده شهادت زن و مرد یکسان نیست و شهادت زن در همه مواردی که شهادت مرد پذیرفته است مسموع نمی باشد.^۱

قضاوت زنان یکی از مباحث چالشی در فقه است اغلب فقها قائل به مجاز نبودن قضاوت زنان هستند و دلایلی مانند سیره یا روایات را برای اعتقاد خود ذکر می کنند در حالی که در دوران معاصر دیدگاه فقها درباره قضاوت زنان در حال تغییر است و زمانی که مردان شایسته و واجد شرایط در جامعه حضور ندارند می توان از حضور زنان در زمینه قضاوت استفاده کرد. در نظام حقوقی اسلام، حق وراثت برای تمام بستگان نسبی و نیز همسر اعتبار شده، اگرچه تمام بستگان در یک درجه و طبقه قرار ندارند و بعضی در وراثت بر بعضی دیگر مقدم می باشند. علاوه بر تقدم حق وراثت بعضی بر بعضی دیگر، تمام وارثی که در یک طبقه یا یک درجه قرار گرفته اند از سهم الارث مساوی بهره مند نمی باشند و غالباً سهم مردان بیشتر از سهم الارث زنان است. بر این اساس در این نوشتار به مهمترین و پرچالش ترین مباحث حقوقی زن و مرد در اسلام مانند دیه، ارث، شهادت و قضاوت می پردازیم.

۳) اهداف تحقیق

- ۱) بررسی تفاوت شهادت زن و مرد در حقوق اسلامی
- ۲) بررسی تفاوت سهم الارث زن و مرد در نظام حقوق اسلام
- ۳) بررسی حقوق زنان و تبعیض در زمینه دیه
- ۴) مساله حقوق زنان و چالش های مربوط به آن در زمینه شهادت و قضاوت

^۱ - جوادی آملی. عبدالله. (۱۳۷۵). زن در آئینه جمال و جلال. قم. انتشارات دارالهدی. ص ۱۲۰.

خانم فاطمه زمانی دارانی و دیگران در مقاله ای تحت عنوان «تفاوت های مهم حقوقی زن و مرد» به این نتیجه رسیده است که حقوق و وظایف یک زن مساوی یک مرد است اما الزاماً مشابه آنها نیست. مساوات و مشابهت دو مفهوم کاملاً متفاوت هستند.

آقای طاهر علی محمدی و خانم آمنه السادات حسینی در مقاله ی «تفاوت شهادت زن و مرد در فقه و حقوق» بیان کرده اند که پذیرفته نشدن شهادت زنان در برخی موارد تبعیض نیست، بلکه به خاطر متفاوت بودن خصوصیات و اخلاق و رفتار زنان با مردان است که با توجه به این تفاوتها درست نیست که همه ی تکالیف و حقوق زن و مرد شبیه یکدیگر باشند بلکه باید متساوی باشند و تساوی و تشابه دو چیز جدا از هم هستند.

آقای حجه الاسلام سید احمد میر حسینی در مقاله ی «مبنای تفاوت سهم الارث زن و مرد در نظام حقوق اسلام» به این نتیجه رسیده است که در نظام حقوقی اسلام، با توجه به زیادی تعهدات مالی مردان نسبت به زنان، حق الارث آنان نیز در بعضی از موارد بیشتر از زنان تعیین شده است، ولی در سایر موارد عناوین مملک، زن با مرد مساوی است.

خانم معصومه السادات حسینی کلهرودی در مقاله ای تحت عنوان «مبنای محدودیت پذیرش شهادت زنان از دیدگاه کلامی و فقهی» بیان می دارد که ادای شهادت هم در فقه اسلامی و قوانین کشور ایران و هم در قوانین سایر کشورها از جمله تکالیف است نه حقوق. با توجه به مفاهیم حق و تکلیف و رابطه آنها با یکدیگر درمی یابیم که عدم پذیرش مستقل شهادت زنان، معافیت ایشان از تکلیف و آثار و تبعات و پیامدهای آن است نه محرومیت از حقوق حقه ایشان.

آقای محمود غفوری نژاد و خانم فرشته حسین آبادی در مقاله ی «بررسی قضاوت زنان در فقه و حقوق موضوعه ایران» بیان می دارند بعضی از شغل ها هست که برای بانوان در عین اینکه جایز است متناسب نیست، شغل قضاوت برای بانوان از این قبیل شغل هاست. و اگر بانویی که واجد شرایط قضاوت است نباید گفت عمل قضاوت برای او هم حرام است و هم غیر نافذ. زیرا دلیل شرعی قاطعی بر حرمت قضاوت زن وجود ندارد.

خانم عاطفه عباسی در مقاله ای تحت عنوان «نقد و بررسی نابرابری دیه زن و مرد در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران» بیان می دارد قانونگذار در سال ۱۳۹۲ در مواد مختلف جهت حل مشکلات عملی ناشی از عدم تساوی دیه زن و مرد، راهکارهایی چون پرداخت مابه التفاوت دیه زنان نسبت به دیه کامل از صندوق تامین خسارات بدنی و نیز پرداخت فاضل دیه جهت اجرای قصاص نفس قتل زنان در برخی شرایط را از بیت المال پیش بینی نموده است لکن مساله اصلی در خصوص نابرابری دیه زن و مرد همچنان پا برجاست. لذا با توجه به تاکید قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بر تساوی افراد اعم از زن و مرد و صدور حکم مشابه در خصوص تساوی دیه غیرمسلمان با مسلمان با استناد به حکم حکومتی مقام رهبری توسط مجمع تشخیص مصلحت در سال ۱۳۸۴، قانونگذار می تواند براساس مصالح عمومی و ضروری جامعه با توجه به معیارهایی مانند نظم عمومی، مذهب، آداب، فرهنگ و اخلاق، دیه زن را برابر با دیه قانونی مرد تعیین نماید.

خانم طوبی شاکری و دیگران در مقاله ی «جایگاه قضاوت زنان در فقه شیعه و حقوق ایران» بیان می دارند درباره جواز یا عدم جواز قضاوت زنان دو دیدگاه وجود دارد؛ برخی قائل به جوازند و برخی قائل به عدم جواز قضاوت زنان. بر همین اساس است که در قانون ما، که برگرفته از فقه ماست، درباره این مسئله مناقشات فراوانی وجود دارد؛ چنانچه در آغاز پیروزی انقلاب اسلامی کلاً زنان را از قضاوت منع کردند و پس از آن کم کم اصلاحاتی در این باره اعمال شد. از آن جا که دلایل محکم و قابل توجهی برای منع قضاوت زنان در دست نیست، نمی توان زنان را از دست یابی به حق خود منع کرد.

آقای جلیل امیدی و خانم سهیلا رستمی در مقاله ای تحت عنوان «دیه زن، رویارویی دو دیدگاه در فقه اهل سنت» بیان داشتند با تکیه بر عموم و اطلاق آیات و احادیث، روح کلی حاکم بر شرح، اصول کلی حاکم بر فقه جزایی اسلام، تغییر موقعیت ها و نقش اجتماعی - اقتصادی زنان و ارتقای سطح مطالبات آنان و خصوصاً ضعف استدلال های طرفداران تنصیف، می توان مساله دیه زن و مرد را در معرض اجتهادی منطبق بر منطق شرع و مقتضیات زمان قرار داد و قائل به تساوی آن با دیه مرد شد.

آقای سید محمد یعقوب موسوی سنگلاخی در کتاب «قضاوت زن از دیدگاه فقه شیعه» بر آن است تا دیدگاه فقه امامیه را در خصوص مساله ی "قضاوت زنان" بررسی کرده و به این پرسش ها

پاسخ دهد: الف) آیا ادله‌ی اربعه بر عدم جواز قضاوت بانوان دلالت دارد؟؛ ب) آیا مطابق قواعد و اصول عملیه، تنها مردان صلاحیت قضاوت دارند؟؛ ج) برفرض اشتراط مرد بودن در قاضی، آیا استثنائاتی در مساله وجود دارد؟؛ د) بر فرض اشتراط مرد بودن در قاضی، آیا ولی فقیه می‌تواند به دلیل ضرورت، زنان را به قضاوت بگمارد؟

محمد یاسین احسانی در کتاب «تفاوت دیه زن و مرد از دیدگاه مذاهب اسلامی» بیان می‌دارد در اسلام، تقسیم حقوق و وظایف میان زن و مرد، بر اساس توانایی‌های طبیعی و فطری آنان است. به همین لحاظ می‌بینیم که در نظام خانواده، نفقه زنان، به عهده شوهر گذاشته شده است؛ زیرا زنان با وضعیت جسمانی خود، نمی‌توانند در بسیاری از موارد همچون دوران بارداری و شیردهی فرزندان، به فعالیت‌های اقتصادی بپردازند. در مقابل، ارث مردان، دو برابر زنان قرار داده شده است؛ زیرا مردان، در مسائل اقتصادی همچون پرداخت نفقه و مهریه، نیاز بیشتری دارند؛ اما زنان با توجه به این‌که نفقه آنان، به عهده شوهرشان است و در صورت نبود شوهر، به عهده فرزندان گذاشته شده است، در مسئله اقتصادی، نیاز کمتری دارند؛ از این‌رو دیه آن‌ها بر اساس تفاوت‌های فطری و طبیعی، با مردان تفاوت دارد.

علیرضا احمد نسب در کتاب خود تحت عنوان «تفاوت شهادت مرد و زن از منظر فقه و قانون» به تعبیرهای مختلف در مورد تفاوت شهادت مرد و زن پرداخته است. در این کتاب بیان می‌شود که امروزه یکی از مسائل مهم و موردتوجه جامعه بین‌المللی مسئله حفظ و رعایت حقوق زنان، مراعات تساوی حقوق زن و مرد و عدم تبعیض براساس جنسیت است. شهادت یکی از قدیمی‌ترین مسائلی است که تمامی ملل در ادوار تاریخی برای اثبات دعوی به کار می‌برند. در این کتاب به بررسی شهادت مرد و زن در اسلام و حقوق پرداخته می‌شود.

۵) سوالات تحقیق

در این قسمت سوال اصلی و سؤالات فرعی این پایان نامه درج گردیده است:

سؤال اصلی:

۱) در اسلام چه تفاوت هایی میان حقوق زنان و مردان وجود دارد؟

سؤالات فرعی

۱) فلسفه ایجاد تفاوت در بحث ارث، دیه، شهادت و قضاوت چیست؟

۲) تفاوت مابین حقوق زنان و مردان از حیث تبعیض است یا عدالت؟

۶) فرضیات تحقیق

فرضیه اصلی:

۱) ارث، دیه، قصاص، حق طلاق، حضانت، قضاوت و شهادت از جمله تفاوت های حقوقی میان زن و مرد در اسلام است.

فرضیات فرعی:

۱) تفاوت های جسمی و روحی زن و مرد قابل انکار نیست از این رو مناسب است به تفاوت های ساختاری زن و مرد و تاثیر آن در قانون گذاری و نظام حقوقی و ملاک و معیار این تاثیرگذاری اشاره شود.

۲) تفاوت های که در برخی احکام اسلام، بین زن و مرد وجود دارد، شائبه تبعیض و نابرابری را در ذهن برخی، به وجود آورده است این تفاوت در حقوق به دلیل تفاوت در خلقت، وظایف و نقش آنهاست، بدون اینکه تبعیضی در کار باشد.